

"VIGYÁZZUNK JOBBAN ÉRTÉKEINKRE"

Milyen gyarló az emberi emlékezet! Halottaink képe elhalványul, az élmények átfolynak rajtunk, a rádöbbenés pillanatai tovatűnnek, más rádöbbenéseknek engedve át helyüket, s ha ma föl akarok idézni egy három évvel ezelőtti eseményt, külső segítséghez kell folyamodnom.

Lehel István életének utolsó kiállítása 1971. február elsején volt a Sajtóház Művészklubjában. Nem emlékszem pontosan, hány képe fért föl a falakra, gondolom huszonöt-harminc lehetett. A mennyiség tulajdonképpen elhanyagolható az ő esetében, találmra kiválasztott tíz képe éppúgy magában hordta egyéniségének meghatározó, megkülönböztető jegyeit, mint ahogy egy csepp tengervíz az óceán oldott ásványi sóit.

Élő anyag és halott kristályszerkezetek, a mikro-és makrovilág hol zsibongó, hol meg mozdulatlan dermedtségbe fagyott formái és szinei érdekelték, grafikája sokszor csak négy-öt vonallal határozott meg emberi vagy állati formát, idézte az elrugaszkodást vagy összefonódottságot, védettséget vagy kiszolgáltatottságot, békét vagy diszharmóniát. Azon a bizonyos kiállításon - egy fénykép tanúsága szerint - az egyik hosszanti falon azok a képei láthatók, amelyeket általában a keveretlen, tiszta színek, a dekoratív egyszerűsített, de mély tartalmat hordozó "bio"-formák, az egész felületre érvényes kalligráfia jellemeznek. Képeinek nem adott címet - talán ez tévesztette meg azokat, akik szeretnek kategóriákban gondolkodni, s festészetét mindenestül "absztraktnak" minősítették, kirekesztve őt ezzel egy gyorsan ítélkező korban a hivatalos kiállítóterem festőinek sorából. /Hogy mennyiben nevezhetők absztraktnak, nonfigurativnak például szeretettel gyűjtögetett erdélyi bokályainak madarai, amelyek mintha az ő kartonjain keltek volna új életre - nem tudom./

"Alighanem az utóbbi hónapok legizgalmasabb vitája zajlott le tegnap, hétfőn este" - írta a kiállítás másnapján beszámolójában Akác László a Délmagyarországon. S még egy kiragadott és igen jellemző mondattöredék: "Lehel István, a Szegeden élő és dolgozó, ám a szegediek és mások által sem igen ismert festőművész..." Igen, ez nagyon fájt. Szegeden élt, itt tanított, dolgozott, a

Képzőművészeti Alap tagja volt - és nem szerepelhetett, képeit hiába kerestük volna a kollektív tárlatokon. Egy sóvárgó szerelmes szemérmes vágyódásával és reménykedésével kérdezgette magát is, barátait is: ugye művészet az, amit csinál? Nem tudott belenyugodni kirekesztettségébe, bizonyítani akart, megmutatkozni, meggyőzni és gyönyörködtetni. Másokat is részeltetni abban a szellemi és esztétikai gyönyörűségben, amelyet a természet titkainak föltárásakor, ujrateremtésekor érzett.

Megalázó dolog a kiszolgáltatottság, s mert nem értette, mi az oka az innen is, onnan is őt érő mellőzéseknek, fölfokozott érzékenységgel védekezett. Nem azért festett így, mintha másképp nem tudott volna - milyen elkoptatott támadási fortély! -, hanem azért, mert egy ecsetvonást sem tett meggyőződés nélkül. S ez volt a meggyőződése, ez a valóságosból igazzá varázsolt világ.

De mi is volt az "utóbbi hónapok legizgalmasabb vitája"? Ács József jugoszláviai festőművész és Moldován Domokos voltak még az est vendégei. Az ő előadásainak szolgáltak mintegy keretül Lehel István képei. Egyfelől a jugoszláv, vajdasági művésztelepeken folyó pezsgő élet, a "szegediek helyhez és időhöz kötődő festészetéhez képest átfogóbb, helyenként kozmikus törekvések" Ács József előadásában, másfelől az algyői majd szegedi Süli András hanyatttötő sorsának fölemlegetése - Moldován szavaival. "Vigyázzunk jobban értékeinkre" - ez a gondolat volt a vita végső következtetése. Mostani eszemmel visszagondolva úgy érezhette aznap este Lehel István, hogy képei, személye talán megérdemelték volna az osztatlan figyelmet. Másfelől azonban róla is "szólt az ének", hiszen a vajdasági képzőművészeti élet kötetlen fejlődése fájó kontraszt lehetett számára, míg a magyar naivok sorsában saját életével rokon tendenciákat fedezhetett fel. Persze mindez csak föltételezés. Mint ahogy föltételezés az is, hogy ha sorsa nem az Alföldre, a realisták szigorúan számonkért őrzői közé, hanem egy kisebb pannón tájra helyezi, közelebb az európai festészet széles horizontot táró ege alá, talán másképpen alakul az élete, művészi pályája. Az viszont már tény, hogy a szegedi festők 1968-ban, a budapesti Nemzeti Galériában megrendezett tárlatán nem szerepelt, noha ennek a tárlatnak az volt a célja, hogy átfogó képet adjon egy nagyváros, Szeged képzőművészetéről. De lehet-e elhallgatással meg nem tör-

téntté tenni egy életművet? Mert életmű ez akkor is, ha egyes vélekedések szerint aszketikusan szükreszabottak a keretei.

A magány - a nem önként vállalt magány - lassan ölő méreg. Értethető volt hát az öröme, amikor 1971-ben végre úgy látszott, kitörhet belőle. Egy ötös művészcsoport gondolt akkor arra, hogy közös kiállítást rendeznek, s Lehel István egyike volt ennek az ötnek. A lázas készülődés hetei következtek, a körültekintő válogatásé, a közös program megfogalmazásé. És jött a fővárosi zsűribizottság, s elfogadta kiállításra a képeket, - tőle ugyan feltűnően keveset - de mégis: megtörtént az első lépés. A megnyitásra neves művészettörténészt kértek föl levélben: nem válaszolt. S aztán valahol - a fővárosban -, nem lehetett pontosan tudni, hogy hol, megszületett egy furcsa döntés: a már lezsűrített, elfogadott képek nem kerülhetnek a nyilvánosság elé. A csoportos kiállításra nem adták meg az engedélyt.

Persze azért voltak barátai, tanítványai, tisztelői. De a szakmai hovatartozás, a befogadó közösség illúziójából föl kellett ébrednie. A reménykedés és készülődés rövid boldogsága új és termékeny periódust nyithatott volna az életében, de a csalódást nehéz volt kiheverni. És nem csak neki volt nehéz.

Pár nappal a halála előtt - a születésnapján - fölhívott telefonon. Másnap ment be a klinikára. Rendet hagytam magam után - ezt mondta. Lesz-e ebből a rendből, a gondosan elraktározott, mappákban tárolt, de most szekrények mélyén heverő sok száz, talán sok ezer képből és rajzból egyszer gyűjteményes kiállítás? Ahol napfényre kerülne mindaz, aminek eddig csak töredékei voltak kiállítva, s amiről vitatkozni, amit értékelni csak akkor lehet, ha a vita is, a vita tárgya is mindenki számára hozzáférhetővé válik?

Kulka Eszter
